

Перед нами цілісне художнє полотно синкретичної жанрової форми – оригінальна історико-політична епопея, у якій міцно переплетені ознаки поеми, думи, історичної пісні, коломийкового “віночка”.

Використана література:

1. Приходько І.Ф. Українські класики без фальсифікацій. Степан Руданський, Панас Мирний, Павло Грабовський, Гнат Хоткевич. – Харків, 1997. – С. 21-29.
2. Гуреїв Б.С. Степан Руданський. Передмова // Руданський С. Вибрані твори. – К., 1949.
3. Пільгук І.І. Степан Руданський. Нарис життя і творчості. – К., 1956.
4. Колесник П.Й. Степан Руданський // Руданський С. Співомовки. Переклади та переспіви. – К., 1985.
5. Франко І.Я. До студій над Ст. Руданським // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. – Т. 28. – К., 1980.
6. Гаєвська Н., Погребеник Ф. Руданський Степан // Українська література у портретах і довідках. – К., 2000.

Кириєнко Н.М.

ЛІТНІ МОТИВИ В ЛІРИЦІ МИХАЙЛА ОРЕСТА

За твердженням П.Одарченка, найбільше захоплення у Михайла Ореста викликає літо: „літо щедре, праведне, щасне”, „літо життєтворче”, „високородне”, „святе”, воно дає душі поета „блаженство неподільне, пряне” [8, С. 148]. Це поетова улюблена пора року, коли „цвітуть на межах дрік і материнка”, тоді для нього відкривається „радісна, ...нова сторінка в Євангелії літа золотім” [9, С. 294]. Окрім коротких зауважень жоден із дослідників творчості М. Ореста (П.Одарченко, В. Державин, І. Качуровський, І. Кошелівець, С. Павличко, Ю. Шерех, Я. Славутич, І. Заславський та ін.) ґрунтовно не розкриває індивідуальні особливості змалювання літа в творах митця. Тому дана розвідка присвячена дослідженню літніх мотивів у ліриці Михайла Ореста.

Вірш „Літо” з перших рядків занурює читача у вічне царство яскравої пори року. Усі елементи композиції твору, його образна структура, стильові прийоми виражальності, характер віршованих пауз, ритмоінтонаційна побудова тонко передають переживання митця, викликані замилюванням природою й естетичною насолодою від її споглядання. Метафора „влилося літо в чар надземних мес” наче виводить поезію на космічну орбіту. Майстерне поєднання зорових та нюхових образів надає творові більшої природності та внутрішньої зрівноваженості: „Цвіте, не одцвіте дитинний дрік / І душно пахне теплий медівник. / І буде пахнуть завтра і завжди...”.

Подібно до неокласиків, Михайло Орест виходить із того, що головним об'єктом мистецтва є краса, втілена в реальному об'єктивному світі. Визнання життєвості краси загострило зір митця. Зоровим, пластичним формам, кольору і світлу належить у художній тканині його творів виняткове місце. Саме споглядання живих кольорів і форм природи рівнозначне для поета щастю. Наголошуючи на аксіологічному значенні краси, передусім краси природи, як гаранта повноцінного

духовного буття людини, поет бачить джерело натхнення в гармонійних барвах, лініях і звуках доквілля. Ось яким постає образ „літа іменитого”:

Лісів обличчя добрі і владичні,
Тишини їх і шуми серафічні,

Пречистих лук престольні аромати:
На честь тобі (літу. – К.Н.) струмуючі кантати,

Леління рік, синіючі затони
І лілії на них: живі корони,

І обріїв прозірчає роздалля,
Що неземною світяться буваллю...

[66]

Літо недаремно пошановане епітетом „імените”, бо нагадує шляхетного, високоповажного, церковного діяча (єпископа чи митрополита). Недаремно зустріч ліричного героя з порою року стилізується під урочисте церковне свято, відчуття якого передають епітети-прикметники як відносні (церковні): „обличчя владичні”, „шуми серафічні”, „престольні аромати”, так і якісні, зокрема використані іконописні кольори: білий, синій, блакитний, золотий, а також небесне (неземне) світло, благодать („неземна буваль”). Подибуємо образ лілії, яка, за визначенням Х.-Е. Керлота, є емблемою чистоти і непорочності, використовувалася у середньовічній християнській іконографії як символ і атрибут Діви Марії [6, С. 292]. На честь літа звучать саме кантати, що підсилює урочистість зображуваного. Митець прагне передати невлівимі, незримі порухи природи і людини, які доступні не стільки слову, скільки музиці. Кінцевий результат спостереження над красою природи має філософський характер: має стат природи обдає Михайла Ореста відчуттям вічності, яку він разом із нею переживає й усвідомлює: „Слава тобі, о прамати-природо! Свій витвір шляхетний (дерево. – К.Н.) / В величі, гідній тебе, ти вшанувала сама” [119].

У поезії „Із райського краю, як радісна птиця” [30-31] Михайло Орест персоніфікує літо в образі „юнака ясноокого”, який з’явився на „дзвінкій колісниці” „із райського краю”:

І гнали її не окрилені коні,
А вітру південного пружні долоні.

Оздоба її виднокруг золотила,
Колеса іскрилися, наче світила,
Під нею на луках трава розступалась,
І квіти любовно у спиці вплітались.

[30]

Спільними для індоєвропейських народів є образ Бога Сонця на бойовій колісниці запряженій кіньми [7, С. 17]. Михайло Орест, як бачимо, інтерпретує це міфічне уявлення по-своєму. „Юнак ясноокий до сонця підніс... два сині фіали” – і навкруги запанувало літо, символом якого стали „доли вогнів фіалкових” завітлої шавлії. Ця поезія, як небагато інших, має епіграф, узятий із розмови, який готує до прочитання і, зрештою, розкриває сутність твору: „Дні довшають; світло прибуває могутнім, але рівним, триумфально-спокійним прибоєм; на лугах зацвітає шавлія; настає літо, літо молоде, шавлійне літо!” [30].

Літо у поезії Михайла Ореста – вишукано кольорове і яскраве. Улітку „ліс синіє” [124], „нектар тишин розливсь над житнім морем, зеленим неозорим” [124], „вгорі задумалися синь глибока / І сніжні (тобто білі. – К.Н.) оболоти” [124], „червоніти уже почав тишинний барбарис” [148], шавлія квітне „вогнями фіалковими” [31]. Вимальовується імпресіоністична манера письма Михайла Ореста, де всі органи чуття ліричного героя діють і навіть переплітаються. Синій, зелений, червоний, фіолетовий і, звичайно, жовтий (чи золотий) сонячний колір утворюють дивну мозаїку. За колористичним забарвленням літньої пори року подібною є поезія Ю. Дарагана „Літо”: „Синьо, зелено і золото / В літній день. / Серцю весело і молодю, / Смуток – в пень!” [4, С. 116].

Відомо, що однією з визначальних особливостей художньо обдарованої особистості є її здатність до емпатії – тобто до співчуття, до співпереживання з іншими людьми. Михайло Орест наділений особливою емпатією до природи. Його ліричний герой живе в одному ритмі з нею, реагує на всі її „стани” та „настрої”. Ось „літо настало – і царственні чари його обступили” [31] душу я-героя, завдяки чому він набирається снаги, енергії. Вірш пройнятий „промінням потоків гарячих” літнього сонця, „свіжістю принадною лісів”. Я-герой бачить „безтрепетне небо”, що віддзеркалюється у „мирному обличчі криниць”, чує „крон співи і поклики птиць”, у голосах яких „лунає хвала щастю і синьому дню”. Усе це пориває ліричного суб’єкта у „височінь”, хоч долинути туди можна лише за умови, якщо ти відчуваєш природу, умієш її слухати й розуміти. Тому ліричний герой вирішує: „Слух нагострю я любов’ю, щоб мову високу збагнути, – / І у призначений час в сяйво твоє піднесусь” [31]. Він мріє у гармонії з природою отримати найвищий дар – душевний спокій, внутрішню рівновагу. Тонко реагуючи на „стани” природи, поет повідує про них, „заражає” ними, завдяки чому ми не лише глибоко проймаємось літнім буянням природи, а й відчуваємо, що спілкування з нею для Михайла Ореста є способом відновлення фізичних та духовних сил. Він справді дістав собі живильне з довкілля, з того, що є старшим за людину, що вже перетривало всі катастрофи, відколи земля існує: „Коли на галяві лежу я просто неба / В куцах зіноваті, в щасливій тишині / Шляхетних зел, – чуття я маю, що не треба / Було людиною родитися мені” [66]. Тут проглядаються своєрідна пантеїстична естетика, коли я-герой, усвідомивши, що у людському світі він не зможе відшукати гармонійного існування, бо „на роді людському лежить... рокованість і знак... заклять” [65] „поклав мости”

до „дівров приязних і лагідних левад”, бо саме їх „божественні принади / Серцям і снам дають розкоші повноти” [66].

Захоплення, життєва бадьорість відчуваються в ритмі поезії „Послався літній день, як путь спасенна” [47]. І вже у першому рядку вірша цікавий епітет „спасенна”, бо здатна врятувати душу людську від отемнення. Оптимістичний настрій твору відчувається і в ритміці (п’ятистопний ямб). Високе душевне піднесення досягається і через відповідний синтаксис: на чотири речення поезії три – окличні. М. Глобенко зазначав: „Високородне літо” з його „магією ясною і ряснодарною” є символом очисного, високого... Літа життєтворчого аннали дають пізнати щось від таїн світу неприступних” [3, С. 41].

Послався літній день, як путь спасенна.

Душе, за привидами не женись, –

Прийми, душе, прийми благословення

Пойнятих сонцем, радісних узлісь!

О щедре, праведне, о літо щасне!

Тебе молю: в свої яскраві сни,

В своє безсмертя, в царство непогасне

Мене, тобі відданого, замкни!

[47]

Навіть звукове оформлення останньої строфи (хочеться сказати „царство небесне”) дає нам натяк для розуміння справжнього змістового наповнення образу літа та літнього дня, які О.Бросаліна, досліджуючи систему образів у поезії Михайла Ореста, охарактеризувала так: „Образ дня – сонячного дня – і образ літа в Орестовій ліриці тісно пов’язані. Літній день для поета – не лише символ життя вічного, але й час, коли грань між видимим і невидимим світами стає найтоншою” [1, С. 131]. Помічаємо, що для митця „справжній” світ – невидима для очей, духовна, релігійна сфера. Ця глибока духовність, релігійне піднесення та відчуття поетового душевного світу як „сонячного обряду вічного літа” – це основа його світогляду. А тому Михайло Орест відчуває сутність світу як благословення та блаженство. Природа цілком живе літом надприродного натхнення. Дереву наповнені життєвою силою, світ насичений сонцем.

Незаперечною видається оптимістична маркованість лірики Ореста. Тут поет віддає перевагу денному ладу символів природи, а літній вечір для митця є часом споглядання власного „я”: „Моя осяйна, моя радісна пристане, / О раю мій, вечоре літній! / Учуся твоєї безмірної істини, / Бо в ній – мій кінець заповітний” [28].

Як зазначає М. Ільницький, „ліричний герой поета не просто вписаний у колообіг природи, або ж природа одушевлена, олюднена, як це бачимо в багатьох зразках натурфілософської лірики. У нього явища природи – ієрогліфи якоїсь старовинної книги, потаємні знаки вищих істин, поза реальних далей, незбагнених таємниць. Це мовби поетичний варіант Платонові теорії тіней” [5, С. 22]:

Ти літа животворного аннали
Розкрий, прихильний серцем, і читай:
Ти квіти зриш – тож відаєш немало:
Вони значущі є ініціали
Тих таїн неприступних – пам'ятай!
[47]

Метафоричний і символічний підтекст вірша „Надходить вечір. Сонце лле в гаї...”[148], асоціації, наскрізний образ сонця – все це в сукупності передає єдність природи і людини. Сонце, що лле „на луки і поля доспіле злото”, пронизуючи поетичний простір вірша, символізує у Михайла Ореста добре начало, у якому тоне скорбота ліричного героя, об'єднує світ: „...на землі / Все радісне, все, що радіти може, / Своєю короткочасність переможе / Лише в високих світлі і теплі” [148]. Сонце „доспіле”, бо виступає символом пори дозрівання природи, пізнього літа, серпня.

Образ сонця, так чи інакше, наявний у більшості поезій М.Ореста. Він є тим сильним знаковим елементом, що відзначає своєрідність художнього світу: „Я знаю світу зрадну течію – / І я вітаю сонце непощербне... / О брате сонце, супокійний серпне, / Живи, рівняй і стверджуй путь мою!” [148]. Серпень (у митця є дві поезії з тотожною назвою „Серпень” – одна у збірці „Душа і доля” [53], інша – „Гість і господа” [164] близький поетові тим, що асоціюється зі зрілістю в природі, завдяки якій і з'являються дарунки літа „милістю Помони дорогої” [164] (як відомо, Помона у римській міфології богиня плодів і фруктових дерев). А дозрілість природи, коли „серпень щасливить плоди” [47], – то зрілість і вираженість людини:

Спокою й кротости прийшла пора ясна,
Зичливий поїть зір і вабить добрі душі:
У листі лагіднім поломеніють груші
І між дерев стоїть велика тишина.

І світлі помисли, як легкі кораблі,
Причал покинули і мають корогвами, –
І радісно пливуть садами і гаями
По руно золоте серпневої землі.
[53]

„Руно золоте” – уособлення неосвоєного, невідкритого, того, що так прагне віднайти ліричний герой (душевну рівновагу, спокій, вираженість). Пластичність і виразність художнього образу в творі досягається за рахунок поєднання різних видів художніх тропів: зорові образи переплітаються зі слуховими, філософські узагальнення межують із конкретикою деталей, – усе це створює симфонію довершеності і гармонійності. „Брат сонця, супокійний серпень” [148] стає своєрідним підсумком життя людини, порою її філософських осягнень, певним етапом духовних злетів, діянь. Саме „серпневою прозорою порою” [164]

спостерігаємо візію митця „в обіймах отчини”, коли „скитальна душа” я-героя „по днях утрат, негод і неспокою” [164] повертається на рідну землю.

Картину кінця літа вималював митець у поезії „Минає серпень, минає літо...” [205-206], якою завершується остання посмертна збірка Михайла Ореста „Пізнi вруна” (1965). Цей твір, який був надрукований у „Сучасності” (ч.2, 1963), але чомусь не ввійшов до авторського реєстру збірки, видавці вирішили включити [2, С. 76]. У цьому вірші подибуємо одкровення митця: „З усіх облич, / що має їх світ наш, / буде мені розлучатися тяжко / тільки з ним, / літнім і надвечірнім” [206]. Тут природа персоніфікується, одухотворюється за допомогою різноманітних художніх засобів і прийомів. Власне картина пізнього літа формується з мозаїки різноманітних деталей, які творять нюхові („волосся цвіту пахне медом і літом” [206]), зорові („розлога толока” [205], „могутні будяки” [205], „щитки крупнистого цвіту” [205]) та слухові ефекти (автор акцентує на тиші „світу надвечірнього”: „тиша велика скувала руками своїми любовно кожен листок” [205]; „справляє беззвучний танок мошка” [205]).

Урешті-решт поет формує власну естетичну систему, де всі змисли діють. Митець уміє бачити світ у первозданній чистоті, вміє милуватися красою вранішнього променя і багряною смугою західного сонця, а поетична образність є не самодостатньою, а швидше поштовхом до розуміння настрою ліричного героя: йому ж буває і по-весняному радісно, і по-літньому статечно, й по-осінньому сумно.

Використана література:

1. Бросаліна О. Художньо-естетичні засади неокласицизму і творчість Михайла Ореста та Ігоря Качуровського. – Дис... канд. філол. наук: 10.01.06. – К., 2003. – 217 с.
2. Від Інституту літератури // Орест М. Пізнi вруна. Книга поезій п'ята. – Мюнхен: Інститут літератури ім. М.Ореста, 1965. – С. 76.
3. Глобенко М. Під знаком невмирущого буття (Про збірку М.Ореста “Душа і доля”) // Київ. – 1951. – № 1. – С. 39-42.
4. Дараган Ю. Літо // Київ. – 1956. – № 3. – С. 116.
5. Ільницький М. Замкнене у магії слова // Дзвін. – 1994. – № 4. – С. 21-23.
6. Керлот Х.Э. Словарь символов. – М.: REFL-book, 1994. – 603 с.
7. Москаленко М. Фольклорний алфавіт давньоруського космосу // Золотослов. Поетичний космос Давньої Русі. – К.: Дніпро, 1988. – С. 6-46.
8. Одарченко П. Михайло Орест (До 35-ліття поетичної творчості) // Українська література: Збірник вибраних статей / За ред. О.Зінкевича. – К.: Смолоскип, 1995. – С. 145-154.
9. Славутич Я. Мислитель у поезії: Михайло Орест // Славутич Я. Мечі і перо: Вибрані дослідження, статті та огляди. – К.: Дніпро, 1992. – С. 290-303.

Коляда В.В.

ІДЕЙНО-ХУДОЖНЯ СПЕЦИФІКА МАЛОЇ ПРОЗИ ДМИТРА МАРКОВИЧА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

Розквіт письменницького таланту Д. Марковича збігся з інтенсивним розвитком українського літературного процесу ХІХ – початку ХХ століть. Саме в цей період